

Р.АБИЛДАЕВА, Т.ИБРАГИМОВ

МАМАНДЫҚҚА КІРІСПЕ

пәнінен 6В05220, 6В01560 - “география”

білім беру бағдарламасының

студенттерге арналған

Оқу құралы

ВП

Шымкент -2023

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ
БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

AUEZOV
UNIVERSITY
1943

Коммерциялық емес акционерлік қоғам
«М.ӘУЕЗОВ атындағы Оңтүстік Қазақстан
университеті»

«Биология және география» кафедрасы

Абилдаева Р.А., Ибрагимов Т.С.

«Мамандыққа кіріспе» пәнінен

пәнінің 6B05220, 6B01560 - «География» білім беру бағдарламасының
студенттеріне арналған
Оқу құралы

Шымкент, 2023

ӘОЖ ӘОЖ 37.091

КБЖ 33:910.1

Абилдаева Р.А., Ибрагимов Т.С. «Мамандыққа кіріспе» пәнінен 6В05220, 6М01560 - «География» ББ бағдарламасының білім алушы студенттеріне арналған Оқу құралы. - Шымкент: М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, 2023-124б.

«Мамандыққа кіріспе» студенттер даярлауда оқытылатын таңдау пәндерінің бірі болып табылады. Оқу құралы Мемлекеттік жалпыға білім беретін стандарт негізінде жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру орталығының бағдарламасына сәйкес құрастырылған. Мамандыққа кіріспе пәнін оқыту географ мамандарды дайындаудағы маңызды географиялық білімдер мен құбылыстардың, түсініктердің қалыптасып даму кезеңдеріне ерекше мән береді, әр түрлі тарихи кезеңдердегі қоғамдық – географиялық ғылыми мәселелердің ішінде зерттеулерді дәуірлерге бөлу, идеялар мен тұжырымдардың дамуы және оны географиялық тұрғыдан зерттеу. Қазіргі таңда физикалық географияның алдында тұрған басты мақсаттардың бірі, ол- Қазақстан территориясын кешенді физикалық-географиялық зерттеу яғни күрделілік деңгейі әртүрлі ТАК-ді зерттеу болып табылады. Оны зерттеу үшін 2 жол нақтыланған: ландшафттық картографиялау және физикалық-географиялық аудандастыру. Оқу құралында дәріс сабақтарында өтілетін дәрістердің қысқаша мазмұны, жоспарлары, студенттердің білімін бекіту сұрақтары, терминдер және әдебиеттер тізімі берілген. Бұл пән географиялық білім беру жүйесінде әсіресе, ғылыми-педагогикалық бағыттағы студенттер үшін маңызды пән болып есептелінеді.

Пікір берушілер:

М.Әуезов атындағы ОҚУ б.ғ.д., доцент Исаев Е.Б.

ОҚМПУ г.ғ.к., аға оқытушы Мырзалиева З.К.

ОҚМПУ г.ғ.к., доцент Тажекова А.Д

Оқу құралын баспаға/ М.Әуезов атындағы ОҚУ-нің Оқу-Әдістемелік Кеңесі ұсынған, хаттама № 5 «24» 03. 2023ж.

ISBN 996-870-255-943-7

© М.Әуезов атындағы ОҚУ, 2023

Мазмұны

Кіріспе	6
I бөлім. Ежелгі және орта ғасырдағы географияға кіріспе	7
Географияның әдіснамалық негіздері	7
Географиялық дүние таным және географиялық ғылымдардың дамуы	13
География ғылымының даму кезеңдері	16
Ежелгі Грецияда, Римде географиялық ашылулардың дамуы	19
Ерте орта ғасырдағы географиялық түсініктер	21
Қазақстанның физикалық географиялық орны, ауданы және шекаралары	24
Таяу Шығыстағы географияның дамуы	32
I ғасырдан IX-ғасырға дейінгі белгілі саяхатшылар	37
Араб, Үндістан, Қытай елдеріндегі географияның дамуы	46
IX-X ғасырлардағы белгілі саяхатшылар	50
Географиялық ұлы жаңалықтар дәуірі (XIV-XVI ғасырлар)	55
II бөлім. Жаңа замандағы географияға кіріспе	62
Ұлы географиялық ашылулар	66
Орыс саяхатшыларының XVI-XVII ғасырдағы географиялық жаңалықтары	69
Қайта өрлеу дәуіріндегі география	73
XVIII-ғасырдың аяғы мен XIX-ғасырдағы негізгі географиялық ашылулар	75
Жаңа ашылулар және Антарктиданың зерттелуі	78
XIX-ғасырдың аяғы мен XX-ғасырдың басындағы география	81
Қазақ жері туралы деректер	89
Қазақстандағы Ш.Уәлихановтың зерттеулері	93
Қазақстан территориясын табиғи географиялық зерттеудегі географиялық білім	97
Қазақстанның экономикалық географиялық жағдайы	10
XIX ғасырдың соңы - XX ғасырдың басындағы ғылыми экспедициялар мен теориялық ашылулар	103
Физикалық географияның мақсаттары мен міндеттері	111
Экономикалық географияның мақсаттары мен міндеттері	118
Глоссарий	114
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	119

Кіріспе

Мамандыққа кіріспе пәнін оқыту географ мамандарды дайындаудағы маңызды географиялық білімдер мен құбылыстардың, түсініктердің қалыптасып даму кезеңдеріне ерекше мән береді, әр түрлі тарихи кезеңдердегі қоғамдық – географиялық ғылыми мәселелердің ішінде зерттеулерді дәуірлерге бөлу, идеялар мен тұжырымдардың дамуы және оны географиялық тұрғыдан зерттеу. Жалпы, жер беті табиғаты туралы, халықтар мен олардың шаруашылық іс – әрекеті туралы жазатын ғылым. География ғылымы бірнеше тараулардан:

- жаратылыстану география ғылымдары: физикалық география, Жердің географиялық қабықтарын тану ғылымы, топырақтану, климатология, гляциология, гидрология, океанология, палеогеография, географиялық қабықтың ежелгісін тану және т.б.

- қоғамдық географиялық ғылымдар: әлеуметтік – экономикалық география, тарихи география т.б.

- алғашқы екі топты біріктіріп оқытатын ғылым салалары: әскери география, елтану, өлкетану, картография, топонимика т.б.

Алғашқы географиялық ашылулар ежелгі адамдар еншісіне тиеді ол адамдарда жергілікті жердің «ойша карталары», сөйтіп бағдарлау құралы да қалыптаса бастады. Жер бетіне адамдардың таралуы арқасында жаңа географиялық білімдер дамып жетілуде. Одан мынадай ежелгі мемлекеттер ерекше орын алады: Египет, Месопотамия, Парсы, Финикия, Үндістан, Қытай.

Ежелгі грек ғалымдары география туралы білімдерді жинақтап қорытып, жүйелеген. Біздің дәуірімізге дейінгі V – VI ғасырларда грек ойшылы Аристотель Жердің шар тәрізді екендігі туралы алғаш пікір айтқан. Біздің дәуірімізге дейінгі III — II ғасырларда грек ғалымы Эратосфен географиялық координаталар жүйесін ойлап тапқан, Жер өлшемін меридиан арқылы анықтаған. Сөйтіп география сөзі оның «Географика» еңбегі арқылы пайда болды. Ал ежелгі Рим оқымыстыларының белгілісі – Клавдий Птоломей. Ерте орта ғасыр кезеңінде арабтар географияның математикалық бағытын ойластырған, дайындаған. Студенттердің география туралы біліктіліктерін арттыру мақсатында Ұлы географиялық ашылулар мен қазіргі кезеңдегі географияның мән жайын түсіндіруге көп көңіл аударылады. Географиялық болжамдар мен ТТК-гі құбылыстардың себептерін анықтауға бағытталады.

Курстың мазмұны Қазақстан Республикасының білім берудегі мемлекеттік жалпы міндетті стандарттарына толық сәйкес келеді. Студенттердің география ғылымы туралы теориялық біліктіліктерін қалыптастыруға өз үлесін қосады.

Пәннің мақсаты география ғылымындағы алғашқы зерттеулер мен қазіргі географияның зерттеу бағытарына талдау жасаудың өзекті мәселерін айқындау.

Абилдаева Р.А.,Ибрагимов Т.С

«Мамандыкка кіріспе» пәнінен
оқу құралы

13.06.2023 ж. баспаға қол қойылды.
Көлемі 7.75 б.т. Тираж 50 дана. Офсеттік басылым.
Тапсырыс № 3824

М.Әуезов атындағы ОҚУ баспа орталығы.
Шымкент қ., Тәуке хан даңғылы, 5.